

opravy. Čím dále tím většího významu pro řízení práce automatizovaného provozu nabývá kybernetika.

Otázka všeobecné tendence kvalifikační úrovně dělníků ve vysoce mechanizovaných a automatizovaných provozech je zřejmě velmi aktuální a není přirozeně dosud jednoznačně vyřešena. Je to ostatně světový problém; živě se o něm diskutovalo např. na římské konferenci o tendencích světového kapitalismu (srovnej: *Tendenze del capitalismo italiano*, Editori Riuniti, Řím 1962). Soudíme však, že tou měrou, jakou bude vzrůstat index technické vybavenosti jednotlivých závodů, celých odvětví a ovšem také zemědělské výroby (str. 97), musí se nezbytně náročnost na všeobecnou kvalifikační úroveň dělníků obsluhujících složitá výrobní zařízení zvyšovat, a to i za cenu rostoucí specializace. Při prohlubující se dělbě společenské práce bude nepochybně stále více ustupovat do pozadí někdejší univerzální řemeslná průprava (váže se s nesériovým extenzivním způsobem práce a výroby), avšak celková intelektuální a odborná náročnost na zaměstnance nejmodernějších provozů se musí stále prohlubovat. Nelze přece „odstraňovat závady a provádět drobnější opravy“ na dnešních velmi složitých, elektronicky programovaných výrobních soustavách, aniž předpokládáme „kontrolující personál“ s vysokým technickým vzděláním.

Vargova knížka má ovšem pro svou celkovou skladbu mnoho předností, srovnáme-li s ní jiné publikace obdobného druhu. Varga je totiž svým vědeckým zaměřením empirik plus imanentní kritik, a proto nevybírání nové jevy v ekonomice kapitalismu podle známé černobílé šablony, podle níž se v kapitalismu jeví vše opačně než v socialismu. Je ostatně známo, že v tuhé éře Stalinova kultu pravdu na tuto svoji objevnou a nekomfortní vědeckou zvidavost doplatil. Ne tedy z apriorních hledisek, nýbrž vždy jen cestou srovnání a logické klasifikace podstatných rysů v měnění se ekonomice imperialismu dochází Varga k věcně zdůvodněným závěrům. A znovu jimi potvrzuje známou Marxovu vědeckou anticipaci o zániku kapitalismu revoluční cestou. Tato vůdčí myšlenka se znovu a znovu potvrzuje na pozadí všech Vargových vývodů, ať už zasahují do oblasti postupující koncentrace výroby a státně monopolního kapitalismu, nebo ať se týkají vzniku investičních trustů atd.

Přímou formou nebo i ve skryté diskusi Varga přesvědčivě vyvrací také bizarní představy buržoazních a liberálních ideologů na Západě, kteří rádi spřádají jen hypoteticky platné konstrukce o tzv. lidovém kapitalismu nebo o jiných cestách „transformace“ kapitalismu. Varga naopak dochází k zajímavému závěru, z něhož ve svých pracích vycházel Marx, že totiž dnešní kapitalistický systém připomíná svou základní sociální strukturou stále více společnost složenou pouze ze dvou tříd, tj. z buržoazie a z proletariátu. A budeme-li třebas i pod lupou zkoumat všechny „změny“ a vůbec celý vývoj světového kapitalismu v posledních šedesáti letech, potvrdí se nám, že jeho ekonomická podstata je v zásadě stejná dnes jako na začátku XX. století. Ekonomické zákony a jejich funkce se nezměnily. Uplatňují se stejně účinně při akumulaci a koncentraci kapitálu, jakož i při zvyšování jeho organické skladby; roste produktivita práce a přitom se zvyšuje míra vykořisťování. Projevují se také zhoubné důsledky hospodářských krizí, stále ještě vládne anarchie ve výrobě atd. Nic se přirozeně nezměnilo ani v třídních vztazích kapitalistické společnosti. Zároveň ovšem nastaly ve světové kapitalistické ekonomice velké strukturální změny, nechtě se už týkají mohutných materiálních výrobních sil společnosti, produktivity práce, techniky a vědy ve výrobě atd. A zejména pak se vznikem socialistické soustavy došlo k rozbití monolitní kapitalistické světovlády.

K tomuto ideovému závěru vyúsťuje logicky Vargův výklad. Jeho práce nepředstavuje ovšem nějaký objevný program dalšího výzkumu kapitalistické ekonomiky, je to však zdařilý příklad populárně vědeckého zpracování této složité problematiky.

Zdeněk Kirs

K problematice rozvoje společenských věd v socialistické společnosti

V několika posledních letech nastalo u nás určité oživení vědecké práce na úseku společenských věd. Nesporně se v tom projevil blahodárné důsledky XX. a XXII. sjezdu KSSS, úsilí o překonání všech pozůstatků dogmatismu rozšířeného v období, jež souhrnně nazýváme kultem osobnosti.

V řadě oficiálních projevů čelných představitelů ÚV KSSS i v mnoha článcích sovětských vědců byla zdůrazněna potřeba rozvoje těch společenských věd, které byly v minulosti zcela opomíjeny, jako sociologie, sociální psychologie i jedné ze tří základních částí marxismu — vědeckého komunismu. Bylo kritizováno (např. B. N. Ponomarjovem v *Kommunistu*, 1963, č. 1) i zaostávání práce na úseku historie dělnického hnutí.

Proto nutno uvítat každý podnět, který směřuje k oživení práce na úseku společenských

věd. K těmto podnětům měla sloužit i konference pracovníků ve společenských vědách, která probíhala ve dnech 25.—27. června 1962 v Praze za účasti 490 vědeckých pracovníků. Referáty a diskusní příspěvky zde přednesené byly vydány ve sborníku „*Další rozvoj socialismu a úkoly společenských věd*“ (NPL, Praha 1963).

Sborník je v mnoha směrech velmi poučný. Ukazuje předně, jaké úkoly vytyčuje Komunistická strana Československa společenským vědám a jakými způsoby práci na tomto úseku řídí (referát Vladimíra Kouckého, tajemníka ÚV KSC, Sborník, str. 7—39). Podává současně i přehled o tom, jakými problémy se zabývají jednotliví pracovníci společenských věd. Příspěvky jsou rozděleny do pěti tematických okruhů, jež odpovídají práci jednotlivých sekcí této konference. Jsou to: I. hlavní problémy reprodukce v souvislosti s budováním materiální a technické základny komunismu (str. 41—106), II. problémy pozvednutí zemědělství na úroveň průmyslu a vývoj vztahů mezi městem a vesnicí (str. 107—205), III. problémy rozvoje těžby práce ve společnosti a vytváření nových vztahů mezi fyzickou a duševní prací (str. 207—303), IV. problém vývoje forem a metod řízení socialistické společnosti (str. 305—372) a V. problémy mezinárodních souvislostí výstavby vyspělé socialistické společnosti v ČSSR (str. 375—444). Nadto ještě jednotlivé sekce projednávaly různé tematické okruhy. Tak například III. sekce se soustředila na 1. rozvoj materiálně technické základny a technický pokrok a iniciativu pracujících v boji za technický pokrok, 2. vytváření nových vztahů mezi duševní a fyzickou prací a všestranný rozvoj osobnosti, 3. problematiku kulturní revoluce, výchovu a vzdělání mládeže i pracujících a problematiku umění.

Již pouhý náznak šíře této problematiky ukazuje na hlavní nedostatek konference i recenzovaného sborníku. Jednotlivé příspěvky většinou jen naznačují určité otázky, nemohou je vzhledem k rozsahu hlouběji osvětlit, natož řešit. Mnozí diskutující se nadto omezili jen na sdělení některých výsledků své práce, jimi opět přednesli proklamativní prohlášení. Jako příklad prvního způsobu uvádím zajímavou poznámku Antonína Červinky o výsledku průzkumu využití volného času u pracujících žen. Do druhé skupiny přísluší například projev Ladislava Štolla o problémech ideologického boje v oblasti umění. Radostné je, že na konferenci byly předneseny též příspěvky z oborů dříve opomíjených, například příspěvky Jozefa Daniela a Damiána Kováce o významu psychologie práce, MUDr. Ladislava Strnada o intenzitě práce. V řadě příspěvků se promítá problematika sociologie.

Nemělo by podle mého názoru smysl vytýkat některým diskusním příspěvkům (vzhledem k zaměření konference a nedostatku času vymezeného jednotlivým příspěvkům), že opomíjely ten či onen závažný problém, tu nebo onu stránku či aspekt probírané otázky. Zvláště když je známo, že se autoři zabývali otázkami, o nichž psali v jiných pracích a článcích. Tak např. Zdeněk Valenta se problematikou vztahu mezi fyzickou a duševní prací mnohem hlouběji zabývá ve svém článku „Některé charakteristické rysy duševní práce za socialismu“ ve sborníku *Intelligence za kapitalismu a socialismu* (Ústav pro výuku a vědeckou práci kateder marxismu-leninismu, Praha 1962), než to mohl udělat ve svém příspěvku na konferenci (str. 233). Snad by bylo alespoň správné připomenout, že vztah mezi fyzickou a duševní prací nelze při jeho promítnutí na vztahy jednotlivých společenských skupin redukovat jen na vztah inteligence — dělnická třída, případně družstevní rolnictvo. K lidem převážně duševně pracujícím patří i jiné skupiny než tvůrčí inteligence. O tom viz zprávu o konferenci o sociální struktuře v Hrzanech (Věda a život, 8, 1964).

Pro příště však z toho vyplývá poučení, že je účelnější pořádat konference a symposia pouze k určitému přesněji vymezenému tématu či problému. Také sborníky z úže tematicky zaměřených konferencí mají pro další rozvoj vědecké práce větší cenu. O tom svědčí již i srovnání recenzovaného sborníku například se sborníkem *Základní teoretické otázky socialismu a komunismu ve světle společenských věd* (ČSAV, 1962), který má obdobnou tematiku.

Za vážný nedostatek konference (i sborníku) však pokládám okolnost, že naprosto nedostatečnou pozornost věnovala otázkám metodologickým. Domnívám se, že ke splnění složitých a náročných úkolů, jež mají plnit společenské vědy při výstavbě socialistické společnosti, je bezpodmínečně třeba prohlubovat metody jejich výzkumné práce. To se týká nejen takových oborů, jako je sociologie, sociální psychologie, které vcelkem zaostávají, ale i takových odvětví, jakým je historiografie. Není totiž náhodou, že se v současné době v Sovětském svazu i u nás začínají historikové blíže zabývat metodami své práce (například články Jana Křena v Kulturní tvorbě, Jozefa Macka v Nové myslí atd.). Vždyť v době kultu osobnosti trpěla jejich rozsahem obsáhlá činnost vážnými nedostatky zejména po stránce metodologické. Stačí připomenout, jak zaostávala např. kritika pramenů atd. Na úseku zkvalitnění metod vědecké práce mají společenské vědy úkol nejméně.